

Petr V e d r a

Jemnice a Lucemburkové

V prosinci 2010 uplynulo 700 let od nástupu Lucemburků na český trůn. Volbou Jana Lucemburského českým králem započala téměř stotřicetiletá vláda lucemburské dynastie. I když obliba českých zemí byla u panovníků této dynastie rozdílná, někteří z nich, jako např. Jan Lucemburský nebo Zikmund dokonce dleli převážně v zahraničí, doznaly české země, zejména zásluhou českého krále a římského císaře Karla IV změny, které je posunuly do středu tehdejšího politického, hospodářského i kulturního evropského dění. Nástup Lucemburků na český trůn byl výsledkem společenského procesu, který se projevoval v české společnosti již od druhé poloviny 13. století.

Na přelomu 13. a 14. století dosáhl přemyslovský stát vrcholu svého rozvoje. Stalo se tak především díky úspěšné velmocenské politice Přemysla Otakara II. a Václava II. ve druhé polovině 13. století. Autokratická politika přemyslovských panovníků opírající se o ideu panovníka, jako jediného představitele politické moci, však byla postupně narušována představiteli předních šlechtických rodů, jejichž mocenské postavení v průběhu 13. století vzrůstalo. Politická sféra se v důsledku toho rozdělila na dvě části. Jednu z nich představoval panovník, považující se za jediného představitele moci, zatímco šlechta měla sehrávat pouze roli vykonavatele jeho vůle, druhou pak šlechta odmítající sehrávat uvedenou roli a usilující jednak o účast na politické moci, jednak o spoluúčast na vytváření zahraniční politiky státu, opírající se při tom o vlastní, poměrně rychle se rozrůstající majetková zázemí, která plynula z panovníkových majetkových beneficí¹.

Pro dynamiku hospodářského rozvoje byl v uvedeném období určující kolonizační proces, zejména na venkově, kde tehdy žila většina obyvatel. Tento proces a zákupčí právo umožnily rozšiřování orné půdy a její obhospodařování kolonisty. Zvětšení plochy orné půdy, technické zlepšení zemědělských nástrojů a používání železného nářadí vedly ke zvýšení produkce zemědělských plodin, což ve svém důsledku umožnilo nejen obživu většího počtu obyvatel, ale i rozšíření chovu zvířectva.

I když většina tehdejšího obyvatelstva žila na venkově, prožívala města ve 14. století velké konjunkturální období. Pozornost byla věnována především velkým královským a markraběcím městům, neboť ta se stala významným zdrojem královských a markraběcích financí. I když ve městech zpočátku přežívalo zemědělské hospodaření, začaly vznikat první cechy, jejichž organizační platformou se stal druh řemeslné výroby nebo příbuzná řemesla. Majetková různorodost vedla k sociální diferenciaci městského obyvatelstva. Z nejbohatších vrstev začal vznikat městský patriciát, který postupně ovládal městské rady v čele s purkmistrem. Funkce rychtáře se postupně transformovala v městského úředníka.

Na Moravě existovala čtyři velká města Znojmo, Jihlava, Brno a Olomouc. Kromě nich se zde nacházela řada menších královských měst a města poddanská. Všechna ta však oněm velkým městům nemohla konkurovat. Rozvoj menších královských měst nebyl podporován, mnohá z nich byla již za vlády posledních přemyslovců koncem 13. století zastavována, některá i opakovaně. V důsledku toho se jejich rozvoj postupně zpomaloval, tím se jejich postavení

ještě zhoršovalo, až se posléze zcela zastavil centralizací soudní moci a zánikem provinciální správy provedenou za vlády Lucemburků. Na Moravě centralizací soudní moci nevznikl jeden zemský soud pro markrabství Moravské, jako tomu bylo v Čechách. Specifickým vývojem zde dozrála situace k dualismu, který se projevil tak, že se zasedání zemského soudu koncentrovala do dvou měst Brna a Olomouce, ve kterých se jednotlivé roky zemského soudu pravidelně střídaly. K Brnu byly přiřazeny roky zemského soudu konané do té doby v Jihlavě, Znojmě a Jemnici. I když k uvedené reorganizaci došlo, předchozí tradice přežívala ještě dlouho².

V těžbě drahých kovů byl přemyslovský stát na přelomu 13. a 14. století soběstačný. Z domácích zdrojů se získávalo nejen stříbro, které po úpravách sloužilo k ražbě mince, ale také zlato, jehož význam ve 14. století vzrůstal. Těžba drahých kovů urychlila přechod společnosti od materiálního hospodářství k peněžnímu a pomohla českým zemím zajistit významné místo mezi evropskými zeměmi. V hornictví došlo na přelomu 13. a 14. století k významným změnám a to nejen v oblasti technického rozvoje, ale i v právní oblasti. Nahrazením ruční práce při dolování stroji poháněnými vodními koly a koňskou silou např. při pohonu žentourů, které nahradily původní ručně ovládané vrátky v důlních dílech, byly položeny základy báňského strojírenství. Právní úprava tehdejšího obyčejového horního práva či kusá úprava právních vztahů v jihlavském horním privilegiu již nemohla postačovat rozvíjejícímu se báňskému podnikání. Již od konce 13. století vznikala v důsledku báňské činnosti složitý systém přímého užívání nebo pronájmu dolových práv, jako projev účasti na báňském podnikání, který bylo nutno právně upravit. Novou právní úpravou reagující na nově se utvářející vztahy mezi vlastníky půdy, těžaři a panovníkem se stal horní zákoník Václava II. z roku 1300 zvaný *Ius regale montanorum* nebo také *Constitutiones iuris metallici*. Tento horní zákoník věnoval stěžejní pozornost právnímu zajištění báňské podnikatelské činnosti, preferující práva drobných báňských podnikatelů, obsahující i sociální jistoty lidí pracujících v hornictví³.

Do tohoto společensko- ekonomického prostředí přelomu 13. a 14. století zasáhly změny na české politické scéně počátkem 14. století, které nastaly po zavraždění českého krále Václava III. v roce 1306 v Olomouci. Václav III. nezanechal legitimní potomky, kteří by mohli nastoupit na český trůn a tak jeho smrtí skončila vláda Přemyslovců. V důsledku toho se před českou šlechtou poprvé otevírala možnost upravená ve Zlaté bulle sicilské spočívající ve svobodné volbě panovníka, kterého by potvrdil císař. Jako vyjádření kontinuity přemyslovské vlády byl v srpnu roku 1306 zvolen novým českým králem Jindřich Korutanský, mající za manželku Annu, dceru Václava II. Proti této volbě však vystoupil císař Albrecht Habsburský, který si činil nároky na uprázdněný český trůn a české země účelově prohlásil za uprázdněné léno německé říše. Vojensky vtrhl do země a již v říjnu téhož roku se novým českým králem, za podpory části šlechty, stal Albrechtův syn Rudolf. Stvrzením tohoto aktu se stal jeho sňatek s královnou vdovou po Václavu II. Eliškou Rejčskou. Rudolf však nebyl zdravý. To věděl i císař, a proto se pro případ jeho smrti bez nástupců snažil zajistit nástupnické právo na českém trůně pro své další syny. Stalo se tak na schůzce s českými a moravskými stavy v lednu 1307 ve Znojmě. Část české šlechty v čele s Bavorem z Horažďovic však i nadále stála za zvoleným Jindřichem Korutanským. Při vojenské výpravě při obléhání Horažďovic v červenci 1307 Rudolf v polním ležení zemřel. Nástupnictví po něm rozdělila zemi opět na dva tábory. Jedni hájili právo Jindřicha Korutanského, druzí poukazovali na platnost znojmské úmluvy s císařem Albrechtem, podle které měl na český trůn usednout jeho další syn Bedřich. Různice vyústily v nové vojenské tažení do země. Albrechtovo vojsko vniklo do země Chebskem, Bedřich shromáždil vojsko před Jemnicí, kde také potvrdil práva Brněnským⁴. Záhy však došlo k politickému obratu. Poté, co byl císař Albrecht v květnu roku

1308 zavražděn, ztratil Bedřich vlivnou oporu a již v srpnu téhož roku se za odstupné 40 tisíc hřiven stříbra vzdal ve Znojmě nároků na český trůn. Jindřich Korutanský se jako český král opět vrátil do země. Jeho vláda však byla slabá a nerozhodná. To jej zbavilo podpory české šlechty, protože faktická vláda v zemi přešla do rukou některých jejích předáků. Byly to zejména rody z Lipé, z Dubé či Lichtenburkové, jejichž představitelé měli významný podíl na moci a snažili se tak ovlivňovat politiku státu. Nová diplomatická jednání české šlechty s novým německým císařem Jindřichem VII. Lucemburským, který si rovněž činil nároky na český trůn, vyústila sňatkem jeho syna Jana s Eliškou Přemyslovnou v únoru roku 1310 a v prosinci téhož roku korunovaci Jana Lucemburského českým králem. Ačkoli jeho panování nebylo v Čechách příliš úspěšné, neboť se střetávalo s permanentními protichůdnými mocenskými zájmy české šlechty včele s Jindřichem z Lipé, daleko více se mu dařilo v zahraniční politice, kde svým pragmatickým přístupem položil úspěšně základy, na kterých mohl vytvářet svoji českou i říšskou politiku jeho syn, pozdější císař Karel IV. Konec vlády Přemyslovců tak neměl tragický osud pro české země, jak se zpočátku mohlo jevit, protože lucemburské dynastii se podařilo spojit přemyslovské Čechy s Evropou pevným poutem.

Historii Jemnice významnou měrou ovlivnili tři příslušníci lucemburské dynastie- Jan Lucemburský, jeho syn, moravský markrabě Karel, pozdější císař Karel IV. a moravský markrabě Jošt, syn bratra Karla IV., moravského markraběte Jana Jindřicha

Jemnice tehdy náležela k menším provinciálním královským městům. O životě města nejsou z přelomu 13. a 14. století dochovány listinné zprávy. Lze však důvodně předpokládat, že i ona sdílela osudy tehdejších ostatních provinciálních měst, jako byly např. Břeclav, Bzenec, Podivín, Hodonín, apod., která zaostávala ve svém vývoji za preferovanou čtveřicí velkých královských měst. Jak z níže uvedené listiny Jana Lucemburského vyplývá, byla i ona pravděpodobně v tomto období zastavena a není vyloučeno, že se mohlo jednat o zástavy opakované.

První písemnou zprávu vypovídající o životě města podává listina ze 4. února roku 1327, kterou v Brně městu udělil významná privilegia Jan Lucemburský. Především poskytovala městu písemné potvrzení právních a soudních výsad, ale také udělení významných hospodářských práv, která, společně s městskými svobodami, položila základy dalšího rozvoje města. Janova listina tvořila základ městských svobod. Jemničtí si udělená privilegia náležitě považovali a odvolávali se na ně i v dobách, ve kterých již Jemnice byla vrchnostenským městem, zejména při jejich častých sporech s vrchností. Při konfirmacích městských listin bývala tato listina vždy uváděna mezi ostatními listinami na prvním místě⁵.

Jemnice je v listině charakterizována jako pohraniční město, mající významnou strategickou obrannou úlohu proti nepřítelům země a poskytující bezpečné útočiště vojsku k odražení nepřítelů. Z toho vyplývá, že v době vydání listiny již bylo město opevněno a opevnění bylo dokončeno. Tehdejší město se tak stalo pevnou zeměpanskou pohraniční oporou v této části moravského pohraničí vůči eventuálnímu nepříteli, který však není blíže definován. Mohly tím být myšleny nejen výpady vedené z rakouské strany, ale také výpady či majetkové usurpace vedené z vnitrozemí, protože město se svojí polohou ocitalo v sousedství majetkových držeb Rajmunda z Lichtenburka, jemuž tehdy náleželo, kromě hradů Bítova a Vranova, také rozsáhlé území v okolí Jemnice. Zmiňuje-li se listina rovněž o mnohonásobných trampotách, kterými jemničtí trpěli pod cizí vládou, aniž by bylo specifikováno blíže, o jakou cizí vládu se jednalo, může to v kontextu pasáže listiny, která pojednává o výsledku sporu o les Javor mezi městem Jemnicí a Rajmundem z Lichtenburka znamenat, že se mohlo jednat o eventuální dřívější zástavu Rajmundovi z Lichtenburka či

některému z bitovských Lichtenburků. Nelze však rovněž vyloučit, že město mohlo být po jistou dobu, v držení rakouských knížat, neboť, jak již bylo uvedeno výše, např. Bedřich Habsburský v roce 1307 shromažďoval svoje vojsko ke vpádu do země právě před Jemnicí.

Jan Lucemburský především uvedenou listinou potvrdil jemnickým tatáž práva v soudních věcech, jakými disponovali znojemští měšťané a jakých dosud, patrně užívali jemničtí. Městu bylo dále potvrzeno právo užívání lesa Javora se vším příslušenstvím, užitky a právem, které kdysi městu náleželo nebo mohlo náležet. Byl tak rozhodnut spor, který ohledně tohoto lesa vyvolal Rajmund z Lichtenburka, jenž si na toto území činil majetkové nároky. I z dikce této části listiny lze usuzovat, že řada práv jemnických byla vykonávána buď dlouhodobou tradicí nebo listiny, o jejich udělení byly při požárech města zničeny. Při výkonu soudních pravomocí mohli jemničtí zajmout či zavřít kteréhokoli dlužníka, ať urozeného či neurozeného, pro dluhy, které způsobil ve městě a svým městským právem jej donutit k jejich zaplacení. Jemničtí naopak neměli být poháněni před jiný, než jejich soud a to ať již čelili majetkovému sporu nebo obecnému obvinění, leda že by k jinému, než jejich soudu se sami odvolali proti rozhodnutí jemnického soudu. Z poplatků vybíraných na soudě za zločiny krádeže, smilstva, žhářství a vraždy měl městu připadnout každý třetí denár, zatímco první dva připadaly královské komoře⁶.

K právnímu posílení nezávislosti města, patřilo rovněž udělení významné městské svobody, která spočívala v ochraně všech, kteří se z jakéhokoliv panství rozhodli usadit se ve městě. Mohli být přijati za měšťany a byli pod královskou ochrannou proti vrchnosti, která by tyto své poddané požadovala zpět. Požívali ochrany zdejšího městského práva. Tím byli vyňati z práva, které na svém panství uplatňovala příslušná vrchnost. Měšťanům byla dána možnost zakupovat svoje majetky mimo obvod města. Uvedené městské svobody směřovaly k posílení prosperity města. Ta byla posilována i uděleným právem mílovým, tzn. jemničtí mohli v okruhu jedné míle v okolí města vybírat při příjezdu i odjezdu clo, ve stejném obvodu měli výlučné právo vařit pivo a sladovat (právo várečné). Sami pak byli osvobozeni od placení nových a neobvyklých cel v Čechách i na Moravě⁷. Tyto výsady nepochybně vedly ke zvýšení počtu jeho obyvatel ve městě. To se patrně projevilo v postupném zahuštění městské zástavby, což ve svém důsledku také znamenalo zmenšení jeho původního rynku do dnešní podoby.

S udělenými výsadami se však pojila poplatková povinnost, která je v listině podrobně rozepsána a na které, jak se jeví, Jan Lucemburský trval za všech okolností. Podle ní byli jemničtí povinni platit 70 těžkých hřiven ročně po 64 groších méně jednu. Z této sumy odpadlo 10 hřiven, tj. 1/7 z městského soudnictví též se dvěma vesnicemi a to Báňovicemi, Ostojkovicemi a dvorem v Radoticích, které odedávna náležely městu. Poplatek měl být odváděn královské komoře o svátku sv. Martina (11.11). Měl být placen jemnickými vždy a to i v případě, že by město bylo z nevyhnutelné nutnosti znovu zastaveno⁸. Jestliže obsahovala jedna hřivna 64 grošů, připadalo královské komoře 60 hřiven, tj. 3 840 grošů, městu 640 grošů, resp. královské komoře připadalo 3 776 grošů.

Od výše tohoto poplatku, tj. 70 hřiven, je v literatuře odvozována tehdejší velikost města a odhadováno množství jeho obyvatel. Byla-li placena jedna hřivna úroku z jednoho lánu, potom lze v rozloze města počítat ze 70 lánů. Odhaduje-li se tehdejší domácnost na cca 5 osob, potom lze počet odhadovat mezi 300-400 sty obyvateli města. Tento údaj však nelze přeceňovat, neboť je možno jej předpokládat v klidné, bezkonfliktní době⁹. Jde o odhad, který vychází z matematického výpočtu předpokládaného počtu osob tvořících jednu rodinu násobený počtem lánů ve městě. Život se však nezakládá na matematických výpočtech a

z nich vycházejících odhadů. Neklidné moravsko-rakouské pomezí zmítané častými ozbrojenými nepokoji, které byly vyvolány útoky z jedné či druhé strany hranice, loupeživé výpady některých šlechticů, kteří těžili ze slabé vlády Jindřicha Korutanského a které musel dovést k pořádku až Jan Lucemburský, jakož i zástavy nepochybně devastovaly město. V důsledku těchto skutečností byl s největší pravděpodobností početní stav obyvatel Jemnice na počátku 14. století redukován. Město bylo nebo mohlo být patrně také často sužováno požáry. Z toho důvodu byla do listiny začleněna též klauzule týkající se obnovy města v případě, že by město bylo poničeno požárem. Pro ten případ byl panovník ochoten poskytnout dřevo z okolních lesů.

Finančně náročný život Jana Lucemburského vyžadoval hledání stále dalších finančních zdrojů. Mezi nimi lze objevit i prodej práv, přinášející jednorázově větší obnos peněz. Z dlouhodobějšího hlediska však šlo o prospěch pro nabyvatele těchto práv, protože mu přinášely výnosné prebendy. Tak např. v letech 1325-1326 získal nové zdroje příjmů darováním patronátního práva mj. také z jemnického kostela sv. Jakuba sedleckému klášteru. Z konfirmační listiny olomouckého biskupa Konráda z roku 1326 plyne, že šlo o výnosné důchody a příjmy pro klášter, za které však musel klášter Janovi dobře zaplatit. Mezi svědky je uváděn i Jindřich z Jemnice, patrně jemnický rychtář¹⁰.

I když Janovo privilegium obsahovalo mnoho významných výhod a svobod, netěšilo se z nich město dlouho. Již roku 1331 uvádějí Čeněk a Smil z Lichtenburka Jemnici mezi svými městy. Lichtenburkové, dříve přívrženci Jana Lucemburského, nežili s ním ve dvacátých letech 14. století ve velkém přátelství. Disponovali však velkým kapitálem získávaným zejména z havlíčkobrodských horních revírů a o Jemnici i o její okolí, byť s nevelkými doly, měli vždy zájem. Zástava města však netrvala dlouho. Již roku 1335 markrabě Karel vykoupil Jemnici ze zástavy a přikázal správci telčského hradu, aby nad jemnickými držel ochrannou ruku¹¹.

O Jemnici není, krom uvedené listiny Jana Lucemburského, ani v první polovině 14. století mnoho písemných zpráv, které by mohly poskytovat souvislejší obraz o životě města. Zprávy, pokud existují, jsou spíše jakýmisi střípky z mozaiky obrazu, ze kterých lze pouze domýšlet širší souvislosti. Jedním z nich je např. listina pocházející z roku 1340, která se zmiňuje o jemnickém rychtáři Jindřichovi, kterému markrabě Karel povolil prodat jemnickou rychtu. Důvodem pro to byl patrně spor mezi rychtářem a jemnickou obcí naznačený v listině z roku 1344, který byl vyvolán špatným opatrováním skříně obsahující městská privilegia, pečeti, korespondenci a ostatní součásti městské kanceláře. Uvedenou listinou markrabě Karel nařídil zemskému hejtmanovi Vilémovi z Landštejna, aby spor byl urovnán. Sama listina se nedochovala, avšak pro její existenci svědčí zmínka v brněnské berní knize z let 1343-1361, kde je poznamenáno, že markrabě nařídil brněnským přísežným odebrat se do Jemnice a ukončit spor mezi rychtářem Jindřichem a městskou radou. Byli vysláni tři přísežní a vypravení povozu stálo dvě hřivny výloh¹².

Karel, již jako moravský markrabě, vyvíjel především úsilí o konsolidaci nedobrého stavu země. Královský majetek se za dobu vlády Jana Lucemburského ocital v troskách. Soustředoval se převážně v rukou několika vlivných šlechtických rodů, které tak posilovaly svoje mocenské postavení a usilovaly o ovlivňování politického dění v zemi. Karel tak nejenom likvidoval finanční pohledávky váznoucí na královském majetku, ale současně byl nucen tento majetek posilovat. Přitom se opíral zejména o města a klášterní kapituly. V hornictví usiloval o rozvoj báňského podnikání. Vykupoval důlní oblasti zastavené v době vlády Jana Lucemburského, povyšoval hornické osady a městečka na plnoprávná horní města s výsadami, což mělo zabezpečit větší zainteresování městského patriciátu na těžbě kovů,

zejména vyhrazených nerostů. Tím se vytvářely základní podmínky nezbytné pro rozvoj dolování. Zdokonalovala se důlní technika, která umožňovala systematictější přechod od povrchové těžby k dolování hlubinnému. Kutací svoboda umožňovala volnost pohybu horníků. V rámci tohoto procesu byly rovněž znovu otevírány staré doly, ve kterých se již netěžilo, nebo byla rozšiřována těžba i v málo rentabilních nebo dokonce i nerentabilních dolech. Tato činnost se ovšem ne vždy setkávala s očekávaným hospodářským efektem. Byly však otevírány i nové doly všude tam, kde se ukazovala naděje na nové zdroje stříbrné rudy nebo zlatého kovu. Vliv zlaté mince, který se začal projevovat v Evropě již od poloviny 13. století, působil i na rozvíjející těžbu zlata v tradičních zlatonosných oblastech země.

Do tohoto historického kontextu zapadá i listina vydaná markrabětem Karlem 6. června 1345 v Brně. Jde o první listinu pojednávající o jemnickém hornictví. Důvodem pro její vydání byla snaha o zlepšení horní správy. Jemnickým se dostalo významných práv týkajících se výkonu horní správy a horních výsad, kterými dosud disponovali jihlavští měšťané. Velmi důležitou skutečností zůstává, že tato listina zaznamenává činnost dolů v provozu a to jak v okolí města, tak v oblasti Štítek. Jestliže se Štítky připomínají již roku 1257¹³, lze očekávat s velkou pravděpodobností, že na přelomu 13. a 14. století již byly tamní doly v provozu a že provozované hornictví se dělo v režii jemnických měšťanů zabývajících se těžbou, kteří do této oblasti expandovali po opadnutí těžby v okolí Jemnice v důsledku vyčerpání zdrojů. V roce 1345 se tedy vztahovala udělená práva i na zlaté doly, které byly nově otevřeny ve Štítkách v oblasti nálezů shluku žil obsahujících specifickou kvalitu zrudnění, které se v tehdejší odborné hornické terminologii nazývalo Geschicken a bylo obecně zvané Gezycky. Práva udělená jemnickým se kromě nově otevřených zlatých dolů ve Štítkách vztahovala i na doly v kterýchkoli jiných horách, ať nově či odedávna používaných a ať se v nich dolovalo cokoli. Dikci v kterýchkoli horách je tak třeba rozumět tak, že se jednalo o lokality, ve kterých bylo hornictví provozováno jemnickými měšťany. Všude tam měli právo zejména přidělit díly majitelům, určit podmínky, míněno kutací, vypočíst výměru, stanovit jakost, dělení, ohraničení (dolového pole), či stanovit jiné způsoby, které se tehdy tradicí uznávaly jako horní zvyklosti. Jednalo se však nejenom o tehdejší právní stanoviska aplikovaná podle jihlavského horního práva, ale také o odborná stanoviska technické povahy. Dokonce v případech, že v některých dolech odčerpávání vody nebo odvodnění vyžadovaly velké náklady a značnou pracnost, bylo jemnickým dovoleno takové práce se ujmout. Při této činnosti měli být podporováni horní správou, měli mít sjednány výhodnější smluvní podmínky, než bylo tehdy zvykem a co se týkalo horních práv a úmluv, mělo být považováno za důvodné a ve všem správné a přijatelné cokoli pro blaho zeměpána, resp. markraběte a města učiní¹⁴.

Ačkoli to není výslovně uvedeno, obsahuje pasáž listiny pojednávající o právech jemnických souvisejících s odčerpáváním vody z dolů problematiku, která se zjevně týká důlních škod. Nejničivějším živlem, který ztěžoval nebo dokonce znemožňoval těžbu byla odjakživa voda, která buď vyvěrala v podzemí nebo i jiným způsobem zaplavovala doly či kutací jámy. Jihlavské horní právo z poloviny 13. století neznamenalo systematický souhrn předpisů horního práva, ale pouze úpravu nejdůležitějších otázek obsažených v několika článcích, které byly včleněny jako součást jihlavského měšťského práva. Naproti tomu shora zmíněný horní zákoník Václava II., již stanovoval pravidla, která se horních škod způsobených vodou týkala. Podle této úpravy zatápěla-li voda z některého dolu nebo lánu blízké doly, měli to těžaři zatopené strany oznámit neprodleně urbureřům se žádostí, aby byli vysláni přísežní, kteří by věc vyšetřili. Ti museli v průběhu dalších tří dnů oznámit těm, z jejichž dolu voda tekla, že musí počítat v této lhůtě s čerpáním vody. Jinak se takový důl měl přiznat těžařům zatopeného dolu nebo se voda čerpala na náklady těžařů dolu, z kterého voda tekla. Nebylo-li možno

zjistit, z kterého dolu voda zaplavení působí (společná voda), měli být těžaři obou dolů přinuceni k čerpání vody tak, aby se dalo zjistit, z kterého dolu voda škodí. Jestliže byly náklady v důsledku toho vyšší, než užitek z dolu, a hrozilo-li opuštění dolu, tu měl takový důl připadnout králi. Ti, kdo vodu svým nákladem vyčerpali a důl vysušili, měli nárok na náhradu. Když vysušený důl předali, mohli si všechny potřebné věci, jakož i zvířata, kterých používali k vyčerpání vody ponechat, kromě kola se všemi přibitými věcmi, a se staveními potřebnými pro důl. Jestliže bylo odčerpávání vody obtížné či nemožné, muselo být k odvádění vody používáno tzv. dědičné štolý. Nebyla to štola dobývací, ale taková, která sloužila k vysoušení dolů nebo k odvádění vody z dobývacích štol¹⁵.

Kromě uvedených práv byli jemničtí obdařeni právy plynoucími z tzv. městských lánů ať již ve starých dolech nebo v místech, kde se ještě těžba neuskutečnila, ale byla zamýšlena. Jemničtí, jimž toto právo svědčilo, mohli s přidělenými lány disponovat a v rámci toho je dále propůjčovat za úplatu případným zájemcům o těžbu. Lány se vyměřovaly z každé strany od středu rumpálu. Z lánů plynuly jejich držitelům užítky v podobě podílu na vytěžené rudě, ať již to byla původně 1/8, nebo od počátku 14. století 1/16 nebo 1/32¹⁶. Jemničtí měšťané i jejich potomci byli rovněž uvedenou listinou na území okolo města obdařeni všemi přednostmi a právy, které měli jihlavští měšťané ve svých výsadách a horních právech, vztahujících se na štolý nebo i jen jámy, tj. lokalit, ve kterých se tehdy v okolí města dolovalo. Listina tak dokládá i existenci dolů v okolí města a to jak míst povrchové těžby v jamách, tak ve štolách. Svým způsobem také nabízí určitý retrospektivní pohled na jemnické doly, neboť hovoří nejenom o dolech existujících a provozovaných v době vydání listiny, ale také o starých těžebních jamách. Tím potvrzuje existenci letitého dolování v okolí města. Dávnému dolování, které bylo provozováno jemnickými těžaři, svědčí také velká důvěra markraběte ve svědomitost, poctivost a um jemnických těžařů, kteréžto vlastnosti musely být obecně známy a nesporně pramenily z jejich dlouhodobých zkušeností. Listina rovněž dokládá, že v okolí města se dolovaly i jiné rudy, než ty, které obsahovaly vyhrazené kovy tj. stříbro či zlato. V úvahu tak přichází nejčastěji se v okolí Jemnice vyskytující horniny obsahující železnou rudu či olovo¹⁷. Uvedeným privilegiem se tak Jemnice oficiálně stala horním městem. Jestliže se listina Jana Lucemburského vydaná v roce 1327 o jemnickém hornictví nezmiňuje, nemusí to nutně znamenat, že zdejší hornictví neexistovalo. V té době nemuselo již být dominantně provozováno v okolí města nebo, a to je pravděpodobnější, nebyly zde již převážně těženy vyhrazené nerosty, na které se tehdy soustřeďoval fiskální zájem.

Výnosy z městských lánů ve Štítkách nepochybně přinášely jemnickým měšťanům zajímavé zisky. Město se rozvíjelo a městský patriciát vzkvétal natolik, že ve druhé polovině 14. století si jemničtí měšťané zakupovali buď celé okolní vsi nebo se stávali vlastníky výnosů z lánů v okolních vsích nebo hospodářských dvorech. Mezi jemnickými měšťany k nejvíce hospodářsky aktivním náleželi jemničtí rychtáři. Ať již to byl již shora zmíněný rychtář Jindřich, o jehož majetkových aktivitách se dovídáme ve 40. letech 14. století nebo rychtář Mikuláš, jehož majetkové aktivity i majetkové aktivity jeho rodiny jsou zachyceny v 60. letech uvedeného století¹⁸.

I když dobývání zlata a stříbra za vlády Lucemburků bylo všemožně podporováno a zlato i stříbro se staly nástroji jejich zahraniční politiky, přestávala domácí produkce obou kovů dostačovat. Zlato proto muselo být nakupováno v zahraničí a jeho platidlem se stalo české stříbro. Zatímco zlaté peníze, kterými se v té době platilo v Evropě, sloužily, zejména za Karla IV., k nákupu nových území a byly používány i k dalším zahraničním transakcím, bylo stěžejní surovinou pro ražbu tuzemského platidla stříbro. Odliv obou kovů do zahraničí negativně působil na jejich tuzemské zdroje a při narůstající úrovni hospodářství ve svém

důsledku způsoboval nedostatek oběživa. To bylo devalvováno nižším obsahem kovu v minci. Exploatace domácích surovinových zdrojů způsobila již na sklonku života Karla IV. neutěšenou situaci v českém hornictví, kdy mnohé zdroje obou uvedených kovů byly zcela vyčerpány, ačkoli hospodářství vzrůstalo. Začátek konce lucemburské slávy v českých zemích ohlásila smrt Karla IV. v roce 1378. Za své vlády se jeho nástupce Václav IV. potýkal s týmiž problémy, jakým byl nucen čelit na sklonku svého života ohledně zdrojů vyhrazených kovů Karel IV. Také on se, v zájmu získání zlata a stříbra, snažil všemožně podporovat oživení báňské těžby i v lokalitách, ve kterých již byla těžba ukončena a doly opuštěny nebo zpusťošeny. Tento proces se dotýkal i starých opuštěných dolů na jihozápadní Moravě v okolí Štítce a Želetavy, které byly dříve využívány jemnickými těžaři. Tak například v roce 1414 Václav IV. udělil propůjčku na zpusťošeny a opuštěný důl na pozemcích Elišky ze Želetavy. Prominul jí jednu osminu urbury ze zpusťošenyho dolu „Kazatel“ a slíbil jí za každý odvedený karát zlata kopu grošů¹⁹. Ve stejném roce daroval týž Jakubu Wohlgemutovi, písaři kutnohorské mincovny opuštěné doly na jihozápadní Moravě. Jednalo se o doly, které se nazývaly souborně „zum Prediger“ patrně podle původní hornické osady Předín (Pröding)²⁰.

Tak jako začátek konce lucemburské slávy v českých zemích ohlásila smrt Karla IV., konec mírového života na Moravě ohlásila smrt moravského markraběte Jana Jindřicha v roce 1373. Podle jeho závěti z 26. 3. 1371 se stal dědicem vlády v moravském markrabství jeho syn Jošt a to všemi právy, která byla s tímto titulem spojena a se všemi lény. Měla mu tedy náležet všechna královská města, tj. včetně Jemnice, komorní města a městečka a některé vesnice na střední a jihozápadní Moravě. Další dva synové Jana Jindřicha a to Jan Soběslav a Prokop získali rovněž majetky, byli však postaveni v lenní závislosti na Joštovi a bez jeho souhlasu s nimi nesměli volně disponovat²¹. Zatímco Jan Soběslav se vydal na církevní dráhu, ambice Prokopa způsobila rivalitu mezi ním a Joštem. V důsledku tohoto stavu se na Moravě postupně vytvářely dva tábory přívrženců každého z obou bratrů, které se polarizovaly. Nesváry mezi oběma bratry hrozily přerůst do ozbrojených střetů po celé Moravě, neboť existovaly bojové družiny na hradech feudálů podporujících Prokopa. Hrozící střet mezi oběma tábory a prohlubující se hospodářské problémy způsobené nedostatkem pracovních sil vlivem odchodu poddaných, jak do královských měst, tak do tábora Prokopových stoupenců, vedly roku 1380 ke svolání zemského sněmu do Brna. Závěry sněmu, které omezily pohyb poddaných, neboť ti nesměli odcházet od své vrchnosti bez tzv. výhostného listu, posílily Prokopův tábor. V jeho sféře vlivu byla jihozápadní Morava a centry jeho stoupenců se zde staly Jevišovice a Bítov. Tím se Jošt ocitl v problematické situaci²².

Jemnice však zachovávala věrnost Joštovi. Bylo to pravděpodobně zásluhou osobnosti jemnického rychtáře a mincmistra Martina, který náleží k nejvýznamnějším postavám jemnických dějin popisovaného období. O jeho původu není mnoho známo. První písemná zmínka o něm pochází z listiny markraběte Jošta z roku 1380, ve které se uvádí, že byl synem Mikuláše, který byl kdysi jemnických rychtářem. Publikované úvahy směřují k tomu, že byl synem shora zmíněného rychtáře Mikuláše, jehož majetkové aktivity jsou doloženy v 60. letech 14. století. V listině z roku 1370, dle které se majetku zmíněného rychtáře Mikuláše, již zemřelého, ujímá jeho žena Eliška a děti Pešlin, Dorota a Anežka, však Martinovo jméno uvedeno není. V oněch letech již musel být Martin dospělým zkušeným mužem, o čemž ostatně svědčí i listina vydaná roku 1384, která řeší majetkový spor faráře Pavla od kostela sv. Jakuba v jemnickém Podolí s městem Jemnicí o nároky ve vsích Ostojkovice a Pálovice, ve které je již Martin charakterizován jako prozíravý muž a titulován jako rychtář a tehdy mincmistr²³. Přijmeme-li tedy hypotetický závěr, že Martin nebyl synem shora zmíněného jemnického rychtáře Mikuláše, vynořuje se v jemnických dějinách postava dalšího dosud neznámého jemnického rychtáře Mikuláše.

Martina lze charakterizovat jako činorodého a pragmatického muže. Podle majetkových aktivit, které vyvíjel zpočátku na jihozápadní Moravě v okolí Jemnice, jež byly podrobně popsány v odborné literatuře, lze usuzovat, že patřil k nejbohatším jemnickým měšťanům²⁴. Pro svoji prozíravost byl patrně rovněž váženým mužem. Dovedl se velmi dobře orientovat v polarizujících se vztazích táborů obou znesvářených bratrů. Jeho ambice, které nepochybně byly veliké, se tak dotýkaly i tehdejšího politického života na Moravě. Neklidná doba ovládající tehdejší Moravu byla zřejmě jeho živlem, ve kterém se dovedl velmi obratně pohybovat a jednání pragmaticky proměňovat ve vlastní prospěch. Ambice jej poutaly k Joštovi natolik, že již roku 1390 je znám jako mincmistr markraběcí brněnské mincovny a roku 1391 byl aktivně činný, ne-li přímo strůjcem Joštovy mincovní reformy²⁵. Vzestup jeho kariéry do úřadu mincmistra v brněnské markraběcí mincovně byl poměrně rychlý a byl s největší pravděpodobností založen na vzájemných vztazích obou mužů, ve kterých hlavní úlohu sehrávaly peníze. Jošt peníze potřeboval k naplňování svých politických ambic, hledal jejich nové zdroje a Martin byl pravděpodobně nejen ochoten, ale také schopen jeho požadavky uspokojovat. Určité jejich vazby finančního charakteru se objevují již ve shora zmíněné listině z roku 1380. V ní se však dosud o Martinovi, jako o mincmistrovi, ani jako o rychtáři nehovoří. Jošt v ní dovoluje Janovi z Bítova a jeho společníkům hradit si za město poměrně vysokou pohledávku 550 hřiven na Martinovi²⁶. V listině z roku 1384, která je rovněž zmíněna výše, však již jako mincmistr a jemnický rychtář uveden je. Spojení obou úřadů vykonávaných Martinem vedlo v minulosti k publikovaným názorům, že v Jemnici byla mincovna a dokonce zde bylo také sídlo královského urburéře²⁷. Byly však také publikovány názory, které existenci jemnické mincovny zpochybňují²⁸.

O jemnické mincovně není, krom výše uvedeného a zmínek o mincmistru Martinovi, dochovaných zpráv. Není také známa mince, která by pocházela ze zdejší mincovny z druhé poloviny 14. století. Existuje tak možnost, že Martin vykonával úřad mincmistra v Joštově brněnské mincovně ještě před rokem 1390. V souvislosti s tím se nabízí řada velmi zajímavých problémů. Především, jde o otázku, zda mohl Martin oba úřady zastávat současně, když vzdálenost mezi oběma městy je značná a zda úřad jemnického rychtáře tak nebyl jenom úřadem formálním. Odpovědi je nutno hledat v oblasti, ve které jeho činnost byla dominantní, tj. mezi jeho majetkovými aktivitami, na které již bylo odkazováno výše. Z jeho podrobně zpracovaných majetkových aktivit je zřejmé, že do roku 1390 prováděl svoje majetkové transakce na jihozápadní Moravě, převážně v okolí Jemnice. Naproti tomu od roku 1390 jsou jeho transakce v okolí Jemnice již ojedinělé. Skutečností rovněž zůstává, že Martin oba úřady uváděl pouze do roku 1390. Poté začal užívat pouze titulu mincmistr v Brně a jemnický měšťan nebo také Martin z Radotic, které byly jeho majetkem. Po zakoupení hradu Holoubka se podle tohoto hradu také tituloval, jako Martin z Holoubka²⁹. Z uvedeného vyplývá, že úřad jemnického rychtáře nebyl pro Martina pouze úřadem formálním, ale že jej aktivně vykonával, neboť pravděpodobně také v Jemnici pobýval. Tomu nasvědčuje i listina z roku 1384, která je uvedena výše. Lze tedy připustit závěr, že do roku 1390 mohl mincmistrovský úřad vykonávat v jiné, než brněnské markraběcí mincovně nebo Brno jím, z dosud neznámého důvodu, nebylo záměrně uváděno.

Další velmi zajímavý okruh problémů se dotýká možností, nakolik bylo možné realizovat Joštovy finanční požadavky v mimo brněnskou mincovnu. Jošt, jako moravský markrabě disponoval odvozeným mincovním regálem, který jej, jako jeho nositele opravňoval k veškeré mincovní činnosti v oblasti jeho působnosti. Jošt svoje mocenské postavení na Moravě manifestoval titulaturou markrabí a pán Moravy. Je známo, že usiloval i o ražbu zlatých mincí po vzoru uherských zlatých dukátů. V souvislosti s uvedenou skutečností se hovoří o tzv.

Joštově zlatém dukátu³⁰. Jak již bylo shora naznačeno, Jošt byl velmi ambiciózním člověkem a pro svoje, zejména politické, ambice potřeboval mnoho peněz. Zdá se, že z nějakého důvodu, snad kvůli utajení množství, jakosti či z jiného důvodu, některé z nich nebylo možno razit v jeho brněnské mincovně. Výběr vhodného místa pro ražbu přinášel řadu problémů, které bylo nutno vyřešit. Především takové místo nemohlo vzbuzovat podezření, že se v něm ražba provádí. Bylo rovněž žádoucí, aby v jeho blízkosti existovaly doly, které by skýtaly dostatečný zdroj zlatého kovu nebo stříbrné rudy a cesta těchto surovin k jejich zpracování nebyla dlouhá a jejich doprava tak nevzbuzovala jakékoliv podezření. Muselo rovněž disponovat dostatečným množstvím kvalifikovaných profesí, které byly způsobilé zpracovat vytěžený kov nebo rudu tak, aby mohl být realizován výsledný produkt tj. ražba mince. Středověké mincovnictví se totiž svými specifickými rysy odlišovalo od jiných oborů lidské činnosti. Vyznačovalo se propracovanou organizovaností jednotlivých činností, které se v podstatě sestávaly ze tří fází. První z nich byla fáze přípravná. V ní se odborní pracovníci zaměřovali za získávání ryzího kovu z dodané suroviny - rudy nebo tavením mincí stažených z oběhu, apod. Dělo se tak přepalováním v dílně zvané prenárna. Přepálený kov se ve slévárně sléval s granulovanou mědí v mincovní kov. Bylo-li vše v pořádku, započala se slitina v dílně zvané gysovna odlévat do prutů v kadlubu, který byl zpočátku zhotovován z cvilingového plátna a nazýval se barchan. Odlévání se provádělo do navlhčeného barchanu. Hlavnímu slévači byli k ruce pomocníci nazývaní barchaníci. Hotové pruty nemusely být používány pouze k mincovní činnosti, ale měly širší uplatnění. Byly prodávány např. zlatníkům, kovotepcům nebo jiným řemeslným zpracovatelům. Další fází byla fáze minciřská. V jejím průběhu se pruty rozklepávaly na pásy, z nichž se stříhaly čtverečky. Z nich se dále průbojníkem vyrážely kotoučky, které se mechanickou cestou i chemicky zbavovaly nečistot a mastnoty. Ražbou se pak zabývala třetí fáze. Nejdůležitějším nástrojem bylo razidlo. Rytci razidel se rekrutovali z řad zlatníků. Razidlem se pak razila mince buď jednostranná nebo oboustranná. Z uvedeného vyplývá, že mincovna byla odběratelem výsledků práce havířů i hutníků a zaměstnávala široký okruh nejružnějších řemeslných profesí, protože tehdejší nástroje byly velmi brzy opotřebovány. Mezi těmito řemeslnými profesemi tak nalézáme kováře, kotláře, truhláře a další řemesla. Pracovníci mincovny byli v důsledku uvedené činnosti privilegovanou skupinou mezi ostatními řemesly. Bylo žádoucí, aby se stávali váženými měšťany³¹.

Dlouhodobá hornická tradice provozovaná v okolí Jemnice měla příznivý vliv na existenci řemesel, které souvisely s provozováním hornictví, ale také potřebnými k zajištění provozu mincovny. Nedaleké doly na zlato zejména ve Štítkách, v nichž těžili jemničtí těžaři a zejména postava prozíravého muže a mincmistra Martina, mohou svědčit pro existenci jemnické mincovny. Zda se jednalo o soukromé podnikání Martinovo, které markrabě trpěl, protože mu takový stav vyhovoval či zda byla tato mincovna využívána ke zkusným ražbám, zůstává nezodpovězenou otázkou.

Existenci jemnické mincovny může také dokládat i každoročně konaný běh čtyř barchanů o ceny, z nichž první je bílá barchetová látka. O původu slavnosti se tradují pochybnosti vzbuzující domněnky, které odkazují na údajný pobyt Elišky Přemyslovny v Jemnici v roce 1312. Původ slavnosti zůstává stále nezodpovězen. Jisto však zůstává, že dochovaná písemná zpráva o ní je doložena v městském protokolu z roku 1713³². Zápis dokládá, že slavnostní běh čtyř barchanů byl původně prestižní záležitostí jemnických měšťanů, jejichž synové byli městskou radou k tomuto klání vybráni. Současně však také svědčí o tom, že v roce 1713 již prestiž upadala pro nezájem měšťanských synů, ze kterých se původně rekrutovali barchaníci. Zápis tak nepřímou zaznamenává dlouhodobou tradici běhu čtyř vybraných barchanů před rokem, ve kterém byl pořizován, která může svými počátky zasahovat až do

popisovaného období. Období lucemburského vládnutí lze tak právem označit za zlatou dobu jemnických dějin, neboť Jemnice v té době dosáhla nejvýznamnějšího rozkvětu hospodářského života. Lucemburská doba tak intenzivně ovlivnila rozvoj tohoto středověkého města.

Poznámky:

- 1) Spěváček, J.: Král diplomat. Jan Lucemburský 1296-1346. Panorama Praha 1982, s. 53,54
- 2) Čerešňák, B. a kol. Přehled dějin Moravy I. Brno 1980, s. 85,93-94, 102. Šusta, J.: Karel IV. Za císařskou korunou. České dějiny díl II./4, Jan Leichner Praha 1948, s. 83, s.226
- 3) Majer, J.: Rudné hornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Libri 2004, s. 53,55,56,57,65
- 4) Chaloupka, G.: Jemnice do počátku 16. století. VVM VII., 1952, s. 10
- 5) Plevová, M.: Konfirmace privilegií města Jemnice v 17.-18. století. SAP, s. 5,7,10
- 6) překlad Floriána Zanášky v: Jech, F.: Založení a zlatá doba Jemnice (Kamenná pana-Barchan), Okresní osvětový sbor v Jemnici 1928, překlad Floriána Zanášky s. 65-68
- 7) Jech, F.: tamtéž, s. 65-68
- 8) Jech, F.: tamtéž, s. 66
- 9) Chaloupka, G.: tamtéž, s. 12
- 10) Chaloupka, G.: tamtéž, s. 10
- 11) Chaloupka, G.: tamtéž. s. 13
- 12) Chaloupka, G.: tamtéž, s. 14
- 13) Hosák, L., Šrámek, R.: Místní jména na Moravě a ve Slezsku II, M-Ž. Academia Praha 1980, s. 564, heslo Štítka Malé, Štítka Velké
- 14) Jech, F.: Založení a zlatá doba Jemnice (Kamenná pana- Barchan), Okresní osvětový sbor v Jemnici 1928, překlad Floriána Zanášky, s. 69-70
- 15) Pošvář, J.: Důlní škody v dějinách práva. Horní právo 78. Ostrava 1978, s. 1-2
- 16) Vedra, P.: Listiny z roku 1345 o dolování v okolí Jemnice. Dačický vlastivědný sborník III, 2005, s. 119,
- 17) Houzar, S.: Opuštěné doly na Kukáči u Chotěbudic. Naším krajem č. 7, 1996, s. 27, Houzar, S., Pošmourný, K.: Ag-Pb-Zn mineralizace u Jemnice na jihozápadní Moravě. Acta Mus. Moraviae Sci.nat., 76, s. 95-103
- 18) Chaloupka, G.: tamtéž, s. 44
- 19) Pošvář, J.: Jemnice a mincmistr Martin. ČMM, 1955, 74, s. 287, Majer, J.: Hornictví za vlády prvních Lucemburků v Čechách. Studia z dějin hornictví 11, NTM Praha 1981, s. 67
Koutek, J.: O zlatonosném území v okolí Hor na jihozápadní Moravě. Čas. Vlast. Spolku musejního v Olomouci. XXXV., 1924, č.1-4,s. 7
- 20) Štěpán, V.: Moravský markrabě Jošt (1354-1411), s. 30
- 21) Štěpán, V.: tamtéž, s. 158
- 22) Chaloupka, G.: tamtéž, 51-50, Pošvář, J.: Jemnice a mincmistr Martin. ČMM 74, 1955, s. 286-290, Nohejlová, E.: Moravská mincovna markraběte Jošta. Numismatický časopis čsl., 1933, s. 47

- 23) Nohejlová, E.: Moravská mincovna markraběte Jošta. Numismatický časopis čsl., 1933, s. 46-57- obsahuje podrobný popis jeho majetkových aktivit
- 24) Štěpán V.: Moravský markrabě Jošt (1354-1411), s. 311-312
- 25) Chaloupka, G.: c.d., s. 50-51. Pošvář, J.: Moravské mincovny. Mincovna v Jemnici. Brno 1970. separát s. 2,
- 26) Pošvář, J.: Jemnice a mincmistr Martin. ČMM 74, 1955, s. 288 Chaloupka, G.: c.d., s. 16
- 27) Pošvář, J.: Jemnice a mincmistr Martin. ČMM 74, 1955, s. 286-290, Nohejlová, E.: Moravská mincovna markraběte Jošta. Numismatický časopis čsl., 1933, s. 47 a násl.
- 28) Pošvář, J.: Joštův dukát a Jemnice. Num. Listy 39, 1984, s. 3, týž: Zlato na jihozápadní Moravě a tzv. Joštův dukát. Studie z dějin hornictví č. 12, 1982, s. 114
- 29) Vedra, P.: Netradiční pohled na slavnost Barchan v Jemnici. Naším krajem č. 8, 1997, s. 27-32
- 30) Pošvář, J.: Joštův dukát a Jemnice. Num. Listy 39, 1984, s. 3
- 31) Vedra, P.: tamtéž, s. 30-31
- 32) Vedra, P.: tamtéž, s. 30-31

Obrázky :

- 1) *Kresba půdorysu města Jemnice. Převzato z publikace Založení a zlatá doba Jemnice, 1928*
- 2) *Faksimile jezdecké pečeti zachycující markraběte jako jízdního rytíře*

